

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการสิ่งแวดล้อม

คนอีสานจะมองเรื่องการใช้ประโยชน์อีกแบบหนึ่ง และมีการแบ่งประเภทของป่า 3 ประเภท โดยใช้ในการบริหารจัดการป่าตามภูมิปัญญาอีสานส่วนคนที่อยู่ในเมือง ไม่ได้มีการแบ่งประเภท หรืออย่างมากที่เรารู้จักก็คือ ป่าทั่วๆ ไป กับป่าสงวนแห่งชาติพอได้ทำงานเก็บข้อมูลและลงพื้นที่เหมือนได้เปิดโลก ได้เห็น “ป่า” ของจริง มันมีอะไรหลากหลายในป่าแห่งนั้น และรู้จักป่าที่หลากหลายมากขึ้น

ป่าประเภทแรกคือ “ป่าดอนห้วยนาหรือป่าหัวไร่ปลายนา”

เป็นพื้นที่ป่าผืนใหญ่ที่คนในหมู่บ้านเข้ามาครอบครองแบ่งปันกัน ป่าแบบนี้จึงไม่ใช่พื้นที่สาธารณะ ชาวบ้านในหมู่บ้านจะรู้ว่าอาณาเขตของใครอยู่ตรงไหนโดยไม่ต้องทำการรังวัดปักหมุดอาณาเขตเลย ป่าดอนห้วยนา เป็นพื้นที่ที่มักจะอยู่สูงกว่าป่าอื่นๆ ตามภูมิปัญญาดั้งเดิมไม่นิยมตัดไม้ใหญ่ไปใช้ประโยชน์ ป่าแห่งนี้จึงทำหน้าที่เป็นแหล่งสะสมพันธุกรรม นอกจากนี้ใบไม้หรือซากพืชซากสัตว์ที่ตายและทับถมกันก็กลายเป็นปุ๋ยชั้นดีและแหล่งสะสมจุลินทรีย์ขนาดใหญ่ เมื่อฝนตกลงมาจะทำให้เกิดการชะล้างนำเอาจุลินทรีย์เหล่านี้ไหลลงไปสู่ไร่นาเบื้องล่าง...นี่แหละภูมิปัญญา แต่ปัจจุบันภาครัฐไม่เข้าใจวัฒนธรรมและภูมิปัญญานี้ จึงประกาศพื้นที่ป่าดอนห้วยนาเกือบทั้งหมดให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าสงวนแห่งชาติคืออะไร? ก็คือป่าของรัฐที่เราเข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืนก็โดนจับ แต่ป่าดอนห้วยนาเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลของครอบครัว เราใช้ประโยชน์ในแบบของเรา เราจะใช้ประโยชน์ จะไม่ตัดก็ไม่มีการมาจับเรา

ป่าดอนห้วยนาที่เหลืออยู่เจ้าของที่ก็จะปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ยางพารา มันสำปะหลัง

ป่าประเภทที่สอง คือ “ป่าชุมชน”

ป่าชุมชนนี้เป็นพื้นที่สาธารณะ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ทุกคนในหมู่บ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเท่าเทียมกันในพื้นที่ป่าชุมชนของคนอีสานมีการแบ่งย่อยอีก 3 ประเภท คือ ป่าดอนปู่ตา ป่าช้าและป่าทำเล มีคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อดูแลและจัดการป่าชุมชน มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับเพื่อใช้ในการจัดการเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ป่าประเภทที่สาม คือ “ป่าครอบครัว”

จัดว่าเป็นนวัตกรรมใหม่ของภูมิปัญญาอีสานที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาการเสื่อมโทรมของระบบนิเวศดั้งเดิม และเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะโลกร้อนโดยการนำเอาที่ดินที่เคยปลูกมันสำปะหลังมาปลูกป่าแทน ปลูกครอบครัวละ 1-2 ไร่ ปลูกไร่ละ 100 ต้น ต้นไม้ที่นำมาปลูกก็มีความหลากหลาย และแน่นอนว่าความหลากหลายเหล่านี้ย่อมมีพืชสมุนไพรรวมอยู่ด้วยแน่นอน ผลที่เกิดจากการปลูกป่าแบบนี้คือ ครอบครัวสามารถสร้างรายได้ตั้งแต่ปีที่ 2 ของการปลูก เจ้าของเก็บพืชผักไว้กินและจำหน่ายได้ เราสามารถสร้างป่าใกล้บ้านด้วยมือของเรา ช่วยโลกและช่วยตัวเราเอง